

*Mirosław Zajdel**

PRZEKSZTAŁCENIA STRUKTURALNE GOSPODARKI WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO (1989–1993)

Przedmiotem niniejszego opracowania jest prezentacja zmian strukturalnych gospodarki województwa łódzkiego. Rozważania ograniczono do dwóch przekrojów: układu działowo-gałęziowego (zatrudnienia i produkcji sprzedanej) oraz własnościowego. Dostosowania strukturalne do warunków rynkowych rozumiane są tutaj dość szeroko, zarówno obejmując zmiany struktur gospodarczych, jak i trwałe zmiany o charakterze instytucjonalnym. Głównym celem opracowania jest analiza zachodzących przemian oraz omówienie koncepcji restrukturyzacji województwa łódzkiego.

W pracy wykorzystano dane z roczników statystycznych i innych opracowań Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Łodzi oraz Wojewódzkiego Urzędu Pracy, a także Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie. Prezentacja omawianych przekształceń gospodarki łódzkiej obejmuje lata 1989–1993. Należy przy tym zaznaczyć, że proces przeobrażeń strukturalnych jest ze swej istoty zjawiskiem długotrwałym i nadal znajduje się w fazie kontynuacji.

1. RODZAJE I KIERUNKI POLITYKI STRUKTURALNEJ

Przejście od gospodarki centralnie sterowanej do gospodarki rynkowej wywołuje wiele zmian o charakterze systemowym i strukturalnym. Najważniejsza w procesie zmian strukturalnych w Polsce winna stać się restrukturyzacja i modernizacja gospodarki narodowej. Oddziaływanie na strukturę gospodarczą należy do kierunków polityki ekonomicznej, które nabierają obecnie coraz większego znaczenia. Można jednocześnie zauważyć, iż omawiane zagadnienie nie jest jednoznacznie definiowane w literaturze przedmiotu.

* Mgr, asystent w Katedrze Polityki Ekonomicznej UŁ.

Często owe definicje dostosowane są do potrzeb, którym winny służyć. Tym niemniej godne uwagi jest stanowisko B. Winiarskiego, według którego „polityka strukturalna jako część składowa ogólnej polityki społeczno-gospodarczej państwa podejmuje wszystkie jego oddziaływania na kierunki i dynamikę przekształceń struktury społeczno-gospodarczej kraju”¹. Z kolei A. Karpiński twierdzi, iż polityka strukturalna obejmuje całokształt środków i narzędzi ekonomicznych oraz preferencji stosowanych do kształtowania struktury produkcji, struktury jej rozmieszczenia terytorialnego i struktury obrotów z zagranicą². Przy czym zgadzamy się, iż najbardziej dojrzałą formą polityki strukturalnej jest polityka restrukturyzacji. W literaturze anglojęzycznej jest ona określana terminem *restructuring*, tzn. przebudowa struktury³.

Zatem przez proces restrukturyzacji w nowoczesnym znaczeniu rozumie się świadomą działalność państwa za pomocą wykształconych mechanizmów ekonomicznych, zmierzających do przyspieszenia procesu przemieszczania zasobów gospodarki z gałęzi przestarzałych, nierentownych i nie będących w stanie sprostać wymogom konkurencji międzynarodowej do gałęzi nowoczesnych, wysoce rentownych oraz konkurencyjnych. Istotą restrukturyzacji w takim znaczeniu są świadome przekształcenia w rozmiarach oraz proporcjach produkcji, metodach wytwarzania, układach własnościowych, systemach zarządzania, a także w rozmieszczeniu przestrzennym czynników produkcji. Z tych też powodów do procesów restrukturyzacji zalicza się takie zmiany strukturalne, które spełniają trzy kryteria: 1) mają charakter świadomy, 2) realizowane są według określonego programu, 3) przeprowadzane są zgodnie z przewidzianymi mechanizmami i środkami ekonomicznymi.

Z powyższych względów można by odróżnić proces restrukturyzacji w tym znaczeniu od pojęcia zmian strukturalnych. Różnice między tymi pojęciami sprowadzają się głównie do roli czynnika świadomości w procesie zmian. Przemiany strukturalne utożsamiane są z reguły ze stanem *ex post*. Natomiast przez restrukturyzację należałoby rozumieć zmiany zamierzone świadomie, czyli zaprogramowane (*ex ante*), z uwzględnieniem celów do realizacji.

Do podstawowych celów polityki strukturalnej należy⁴:

– dążenie do poprawy efektywności ekonomicznej gospodarki przez szybsze

¹ B. Winiarski, *Polityka strukturalna i jej uwarunkowania*, [w:] *Polityka ekonomiczna*, AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, „Prace Naukowe” Wrocław 1991, nr 570, s. 7.

² A. Karpiński, *Zakres interwencji państwa we współczesnych gospodarkach rynkowych. Próba uogólnienia doświadczeń praktyki światowej*, Ossolineum, Wrocław 1992, s. 154.

³ Por. F. M. Scherer, D. Ross, *Industrial Market Structure and Economic Performance*, Houghton Mifflin Company, Boston 1990, s. 4–7.

⁴ M. Klamut, *Polityka strukturalna*, [w:] *Polityka ekonomiczna*, pr. zb. pod red. B. Winiarskiego, Wrocław 1992, s. 170–171.

przemieszczanie zasobów gospodarki z dziedzin o niskiej efektywności do tych, w których działalność jest wysoce dochodowa;

- przyspieszenie wzrostu gospodarczego i przeciwdziałanie bezrobociu;
- dążenie do unowocześnienia gospodarki przez szybszy rozwój tych dziedzin działalności, które spełniają rolę nośników współczesnego postępu technicznego, technologicznego i organizacyjnego;
- dążenie do podniesienia konkurencyjności krajowych wyrobów na rynkach światowych oraz wzmocnienie proeksportowej orientacji gospodarki;
- wykorzystanie procesu zmian strukturalnych do ograniczania wpływu barier surowcowych, energetycznych, demograficznych oraz innych, które występują w procesie rozwoju ekonomicznego.

Polityka zmian strukturalnych odnosi się zwykle do trzech układów strukturalnych – rodzajowego, własnościowego i przestrzennego. W praktyce przekształcenia strukturalne są rozpatrywane zarówno w skali makro – gospodarki narodowej, jak i w węższym zakresie. Chodzi tu np. o odniesienie do poszczególnych sektorów i działów gospodarki, czynników wzrostu czy też danych regionów⁵.

Polityka przekształceń strukturalnych przybiera różne formy. Podmioty decyzyjne mogą prowadzić politykę dostosowawczą, koncentrując swoją uwagę na rozwoju nowych, dynamicznie rozwijających się dziedzin gospodarki. Próbuje także ograniczać negatywne skutki procesu przemian gospodarczych.

Kolejnym typem dostosowań jest polityka zapobiegawcza opierająca się na mechanizmie rynkowym i popieraniu inicjatywy prywatnej. Państwo na ogół nie podejmuje wówczas działań bezpośrednio skierowanych na przekształcenia strukturalne, zakładając, iż najlepszym ich regulatorem jest rynek; rola państwa polega natomiast na usuwaniu ograniczeń hamujących sprawne funkcjonowanie rynku poprzez jego usztywnienie.

Należałoby również wyróżnić antycypacyjną politykę strukturalną, która polega na ułatwianiu przedsiębiorstwom dostosowania się do nowych warunków. Polityka taka ma na celu ułatwić przesunięcie zasobów kapitału i pracy do gałęzi „wzrostowych”; na ogół są to gałęzie nowe, tzw. wysokiej techniki (*high tech*). Ponadto pojawia się tutaj kwestia mikrorestrukturyzacji, czyli przebudowy struktury produkcji w przedsiębiorstwach z uwzględnieniem procesu innowacji⁶.

Można zauważyć, iż nie należy odrębnie traktować przemian strukturalnych w skali makro i mikro. Są one ze sobą ściśle powiązane, przy czym praktyka wskazuje, iż aktywna działalność państwa może proces przeobrażeń strukturalnych w gospodarce stymulować, przyspieszać i uzupełniać.

⁵ J. Kotowicz, *Interwencjonizm państwa w procesie przemian strukturalnych. Polityka przemysłowa*, „Gospodarka Narodowa” 1992, nr 4.

⁶ A. Karpiński, *Restrukturyzacja gospodarki w Polsce i na świecie*, PWN, Warszawa 1986, s. 21–23.

2. CELE I UWARUNKOWANIA RESTRUKTURYZACJI GOSPODARKI WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

W ramach zachodzących przemian systemowych w Polsce rola województwa łódzkiego ulega ewolucji. Wymaga ono zmian strukturalnych w gospodarce w celu podwyższenia jej efektywności i przystosowania do nowych warunków rynkowych. Łódzkie jest tradycyjnym województwem przemysłowym o monokulturowym charakterze gospodarki. Zapoczątkowany w 1990 r. proces polskiej transformacji systemowej ma istotny wpływ na kondycję ekonomiczną regionu łódzkiego. Łączy się on ze zmianą funkcjonowania gospodarki i wprowadzaniem zasad wolnorynkowej konkurencji. Miało miejsce otwarcie polskiej gospodarki na konkurencję zagraniczną, nastąpiła liberalizacja cen oraz wprowadzono restrykcyjną politykę pieniężną, fiskalną i dochodową. To wywołało pewne oznaki recesyjne. Czynnikiem wzmagającym ten stan rzeczy było załamanie się wymiany z krajami byłej RWPG (w tym z dawnym ZSRR). Przedsiębiorstwa państwowe, mając nie dostosowaną do warunków rynkowych wielkość i strukturę produkcji oraz aparatu produkcyjnego, nie były w stanie przeprowadzić szybko programu dostosowawczego. Skutkiem tych czynników był duży spadek produkcji, zatrudnienia oraz płac realnych, a także rosnący poziom bezrobocia⁷. Szczególnie województwo łódzkie okazało potrzebę zmian strukturalnych w gospodarce ze względu na⁸:

- 1) specyficzną strukturę gałęziowo-branżową przemysłu łódzkiego,
- 2) wyższy od przeciętnego w kraju udział eksportu do krajów byłego RWPG w ogólnej wielkości produkcji,
- 3) wyższy od średniej krajowej stopień dekapitalizacji aparatu produkcyjnego,
- 4) niższy od krajowego poziom płacy przeciętnej.

W świetle wymienionych uwarunkowań procesu transformacji gospodarki województwa łódzkiego należy stwierdzić, iż wymaga ona dalszej restrukturyzacji dostosowawczej. Główną rolę odgrywał tradycyjnie w tym regionie przemysł (szczególnie przemysł lekki). Dane charakteryzujące jego znaczenie na tle kraju znajdują się w tab. 1. Obecnie rola przemysłu w regionie ulega ewolucji. Tym niemniej można sądzić, iż w warunkach tego województwa będzie on jeszcze długo stanowić dominujący czynnik regionotwórczy.

⁷ *World Economic Outlook. October 1993*, International Monetary Fund, Washington 1993, s. 84–86.

⁸ *Program restrukturyzacji regionu łódzkiego. Synteza*, oprac. B. Grabowski, Biuro do Spraw Restrukturyzacji Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi, Łódź, czerwiec 1993, s. 6.

Tabela 1

Podstawowe dane charakteryzujące łódzki przemysł na tle przemysłu krajowego w 1989 r. (w %)

Wyszczególnienie	Polska	Województwo łódzkie
Udział zatrudnienia w przemyśle lekkim do zatrudnienia ogółem w przemyśle	15,1	55,2
Udział eksportu przemysłu lekkiego na rynki byłego RWPG w eksporcie ogółem	5,5	13,7
Stopień dekapitalizacji majątku produkcyjnego w przemyśle	66,8	71,1
Przeciętna płaca w przemyśle	100,0	86,6

Źródło: *Rocznik statystyczny województwa łódzkiego 1990*, WUS, Łódź 1990, opracowanie własne.

Głównym celem przebudowy gospodarczej regionu winna być zmiana jego struktury ekonomicznej w kierunku pozwalającym zwiększyć rolę tych rodzajów produkcji i usług, które dają możliwość większych dochodów dla pracujących, są nowocześniejsze technologicznie oraz absorbują rezerwy siły roboczej⁹.

W związku ze zmieniającymi się realiami funkcjonowania polskiej gospodarki, a także perspektywami przyszłego członkostwa w Unii Europejskiej, gospodarka województwa łódzkiego wymaga procesu restrukturyzacji.

1 X 1992 r. została powołana decyzją KERM Polska Agencja Rozwoju Regionalnego oraz utworzono urząd pełnomocnika rządu ds. restrukturyzacji województwa łódzkiego. Natomiast w 1993 r. Urząd Wojewódzki w Łodzi opracował program restrukturyzacji regionu łódzkiego¹⁰.

Głównymi celami tego całościowego opracowania są:

1. Wzrost poziomu aktywności gospodarczej i zmiana jej struktury.
2. Restrukturyzacja istniejących przedsiębiorstw państwowych (w szerokim tego słowa ujęciu, tj. majątkowym, finansowym, produktowym, organizacyjno-technologicznym oraz przekształceń własnościowych).
3. Aktywizacja zasobów istniejącego rynku pracy oraz przebudowa tego rynku w celu jego uelastycznienia.
4. Wzrost stopnia czystości i ochrony środowiska naturalnego.

Poza tym zostały sporządzone analizy gałęziowe dla czterech podstawowych gałęzi w regionie, tzn. przemysłu lekkiego (opracowanie firmy Consservice

⁹ Por. m. in.: J. Gajda, *Kierunki i kryteria efektywnej restrukturyzacji przemysłu*, „Gospodarka Narodowa” 1993, nr 7, W. Jakóbiak, *Restrukturyzacja przemysłu w okresie transformacji*, Fundacja im. Friedricha Eberta w Polsce, Ser.: „Polityka Ekonomiczna i Społeczna” (Warszawa) 1993, z. 31; L. Ciągła, *Polityka i proces dostosowań strukturalnych w Polsce*, Biała Księga. Polska-Unia Europejska, „Opracowania i Analizy”, Warszawa 1993, z. 46, s. 7–11.

¹⁰ Zob. *Program restrukturyzacji...*

Centre w Łodzi z grudnia 1991 r. dla 52 przedsiębiorstw), chemicznego (program Instytutu Ekonomiki Przemysłu Chemicznego w Warszawie z grudnia 1991 r. dla 17 przedsiębiorstw), spożywczego (analiza Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi z połowy 1992 r. dla 11 przedsiębiorstw), elektromaszynowego (opracowanie firmy Bipro-Bumar ze stycznia 1992 r. dla 22 przedsiębiorstw). Ponadto powstała analiza opracowana przez firmę Interconsultex z Warszawy pt. „Łódzka Bawełna” (I etap w 1992 r., II etap w 1993 r.) dla Agencji Rozwoju Przemysłu. Natomiast na zlecenie Stowarzyszenia Włókienników Polskich w Łodzi opracowano w 1993 r. dwuetapowy program dla przedsiębiorców wełnianych, chcących dokonać restrukturyzacji grupowej. Warto również nadmienić, iż wszystkie te programy przekazano do banków, a – co za tym idzie – mogą one być wykorzystane w procesie oddłużeniowym przedsiębiorstw oraz dla ich restrukturyzacji finansowej.

Należałoby również wspomnieć, iż proces realizacji wyżej wymienionych celów i programów napotyka na swej drodze różnego rodzaju bariery, jak np.: społeczno-polityczne, psychologiczne, strukturalne, finansowo-ekonomiczne, zadłużeniowe, majątkowe, nie uregulowaną pod względem prawnym stronę własnościową¹¹.

Można zatem stwierdzić, iż proces restrukturyzacji gospodarki województwa łódzkiego jest sprawą złożoną i dość skomplikowaną. Wypada również zaznaczyć, iż na zlecenie Zarządu Miasta Łodzi w 1992 r. zespół naukowców złożony z pracowników Uniwersytetu Łódzkiego przygotował program *Strategia rozwoju ekonomicznego miasta Łodzi*¹². Dokument ten prezentuje wizję Łodzi jako miasta, które zrywa z monokulturowym charakterem gospodarki. Bardzo istotną częścią tego opracowania, przydatną dla naszych rozważań, jest dokonana przez autorów analiza SWOT (*Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats*)¹³. W jej wyniku sformułowano 30 celów perspektywicznych (15–20 lat) rozwoju Łodzi, a pośrednio również województwa. Podzielono je na trzy grupy. Do pierwszej grupy zaliczono dwa cele związane z kompleksowym rozwojem miasta. Pięć kolejnych celów drugiej grupy wyraża te funkcje miasta, które mogą w przyszłości stać się jego „biegunami wzrostu”. Trzecią grupę natomiast stanowią 23 cele, które wspierają jego rozwój.

¹¹ W. Mielczarek, *Gałęziowe programy restrukturyzacji państwowego przemysłu województwa łódzkiego i ich wpływ na rynek pracy*, [w:] *Rynek pracy w makroregionie łódzkim*, pr. zb. pod red. S. Borkowskiej i P. Bochdziewicza, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1994, s. 212–213.

¹² Por. *Strategia rozwoju ekonomicznego miasta Łodzi*, oprac. pod kierunkiem T. Markowskiego, Ośrodek Badawczo-Rozwojowy „Tergo”, Łódź 1992.

¹³ Jest to analiza – „silnych i słabych stron, szans oraz zagrożeń”. Polega ona na całościowym opracowaniu tych punktów. Szersze informacje na temat tej metody znajdują się m. in. w publikacjach: P. Kotler, D. Haider, I. Rein, *Marketing Places*, The Free Press, New York 1993, s. 83–106; R. Kaufman, *Strategic Planning Plus*, Sage Publication Inc., 1992; R. Dyson, *Strategic Planning: Models and Analytical Techniques*, Wiley Press, 1991.

Wyżej omówionymi celami są:

1. Utworzenie zrównoważonej i zróżnicowanej struktury działalności produkcyjnej i usługowej.
2. Wzmocnienie i poszerzenie bazy dochodowej miasta.
3. Stworzenie w Łodzi centrum mody na bazie istniejącego potencjału tekstylnego-odzieżowego, wzorniczego i artystycznego.
4. Wykorzystanie potencjału medycznego (ośrodki naukowe, szpitale i przychodnie specjalistyczne).
5. Wzmocnienie funkcji krajowego i regionalnego ośrodka obsługi ekonomicznej, kulturalnej, naukowej (stolica regionu).
6. Wzmocnienie i dalszy rozwój funkcji targowych miasta.
7. Wzmocnienie i wykorzystanie roli Łodzi jako ośrodka naukowego i szkolnictwa wyższego.

8–30. Pozostałe cele o znaczeniu wewnątrzregionalnym, które mogą w przyszłości stać się miastotwórczymi o charakterze krajowym. Są nimi m. in.: przyspieszenie procesów zmian własnościowych w gospodarce łódzkiej; tworzenie uwarunkowań dla lokalnych inicjatyw gospodarczych; aktywne kształtowanie rynku pracy pod kątem celów restrukturyzacji regionu; stworzenie więzi i współpracy między sektorem publicznym i prywatnym, szczególnie w dziedzinie wspólnych przedsięwzięć inwestycyjnych; wykorzystanie centralnego położenia miasta Łodzi w skali kraju oraz bliskości Warszawy itp.

Wymienione wyżej cele są ze sobą wzajemnie powiązane i współzależnie uwarunkowane. Przy czym można przypuszczać, iż proces restrukturyzacji ma istotny wpływ na funkcje miasta oraz województwa, a także oddziałuje na łódzki rynek pracy¹⁴.

3. ZMIANY STRUKTURY ZATRUDNIENIA W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

Na wstępie należy zaznaczyć, iż w wyniku przemian systemowych w polskiej gospodarce następuje proces zmian struktury zatrudnienia w województwie łódzkim. Trudno jednak odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu jest to świadome działanie różnych podmiotów decyzyjnych, a w jakim proces żywiołowy w wyniku ścierania się sił rynkowych.

W okresie transformacji zaznaczył się ostatnio spadek aktywności zawodowej ludności (zob. tab. 2). Jest to prawdopodobne, gdyż jest on częściowo wynikiem długofalowego obniżania się aktywności zawodowej ludności i przybliżania się do standardów występujących w gospodarkach rynkowych. Ma to swój wpływ na proces restrukturyzacji gospodarki województwa.

¹⁴ Zob. M. Zajdel, *Charakterystyka gospodarcza województwa łódzkiego (wybrane aspekty)*, [w:] *Rynek pracy i bezrobocie*, „Acta Universitatis Lodzensis” 1995, Folia Oeconomica 137, s. 80–81.

Tabela 2

Współczynnik aktywności zawodowej^a ludności w województwie łódzkim w latach 1989–1993
(stan na 31 grudnia)

Lata	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
1989	76,5	72,4	80,5
1990	78,0	67,4	80,3
1991	81,3	78,1	85,0
1992	75,2	71,5	78,8
1993	73,1	69,9	76,1

^a Udział ludności czynnej zawodowo w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym (dla mężczyzn 18–64 lata, dla kobiet 18–59 lat).

Źródło: opracowanie i obliczenia własne na podstawie: *Sprawozdanie statystyczne o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego w 1993 r.*, WUS, Łódź, kwiecień 1994 oraz *Rocznik statystyczny województwa łódzkiego 1993*, WUS, Łódź 1993.

Następuje wyraźna zmiana struktury zatrudnienia w przekroju własnościowym. W końcu 1993 r. w sektorze prywatnym pracowało 55,5% ogółu zatrudnionych, natomiast w grudniu 1992 r. – 49,2%. Udział pracujących w tym sektorze przedsiębiorstw wzrastał systematycznie w ciągu całego 1993 r. Należy przy tym zauważyć, iż wystąpiło duże zróżnicowanie przeciętnego zatrudnienia w poszczególnych działach gospodarki. Udział sektora prywatnego w wybranych działach w końcu 1993 r. przedstawiał się następująco: w przemyśle 46,0%, budownictwie 77,3%, transporcie 40,0%, handlu 80,4%, gospodarce komunalnej 14,0%. Wskaźnik przedsiębiorczości liczony liczbą powstających przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców w 1992 r. wyniósł 66 przy średniej krajowej 43, co dawało pierwsze miejsce w kraju. W tym okresie widoczny był również spadek udziału pracujących w sektorze publicznym (z 50,8% w grudniu 1992 r. do 44,5% udziału w grudniu 1993 r.)¹⁵.

Należy również zauważyć, iż w omawianym okresie następują zmiany struktury zatrudnienia w trzech sektorach gospodarki, zgodnie z teorią trójsektorowości i tendencją ogólnopolską. Ma miejsce wzrost udziału sektora III (usługi), przy malejącym udziale sektora przemysłowego (sektor II) i względnie stałym poziomie „rolnictwa” (ok. 1%) – sektor I, w strukturze zatrudnienia. Można przypuszczać, iż rola sektora II pozostanie jednak nadal znacząca w tym województwie. W 1993 r. nastąpił nawet pewien wzrost przeciętnej liczby pracujących w przemyśle, w jednostkach gospodarczych zatrudniających powyżej 5 osób (101,4%). Udział pracujących w przemyśle

¹⁵ *Analiza i ocena sytuacji na wojewódzkim rynku pracy w 1993 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi, Łódź, luty 1994, s. 15 oraz *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie łódzkim grudzień 1993*, WUS, Łódź, styczeń 1994, s. 18.

w stosunku do ich ogółu w 1993 r. wyniósł 39,7%. Wzrost roli sektora usług jest natomiast zgodny z założeniami restrukturyzacji regionu łódzkiego, a także ze *Strategią dla Polski*¹⁶. Jego udział w 1993 r. stanowił 54,9% ogółu zatrudnionych. Dokładne informacje dotyczące tego zagadnienia zawarte są w tab. 3 i 4.

Tabela 3

Dynamika zatrudnienia według trzech sektorów gospodarki w województwie łódzkim w latach 1990–1993 (rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993
Sektor I	80,9	77,5	110,6	70,0
Sektor II	82,9	82,6	97,1	99,4
Sektor III	92,3	90,4	100,5	99,4

Źródło: jak do tab. 2.

Tabela 4

Struktura zatrudnienia według trzech sektorów gospodarki w województwie łódzkim w latach 1989–1993^a (w %). Stan na 31 grudnia

Lata	Sektor I			Sektor II			Sektor III		
	ogółem	M	K	ogółem	M	K	ogółem	M	K
1989	1,7	1,6	0,8	50,0	58,2	42,5	48,3	40,2	56,7
1990	1,2	1,3	1,1	47,1	55,6	39,7	51,7	43,1	59,2
1991	1,0	1,2	0,9	45,1	54,1	37,0	54,0	44,7	62,1
1992	1,0	1,6	0,8	44,1	52,4	37,0	54,9	46,0	62,2
1993	0,7	1,3	0,5	44,4	52,3	37,5	54,9	46,4	62,0

^a – poza rolnictwem indywidualnym.

Objaśnienie: M – mężczyźni, K kobiety,

Źródło: jak do tab. 2.

Kolejnym punktem naszych rozważań jest struktura działowo-gałęziowa zatrudnienia w gospodarce województwa łódzkiego. Jak już wspomniano, generalnie rola usług, w tym m. in. handlu, transportu, oświaty, ochrony zdrowia, stale rośnie, natomiast zatrudnienie w przemyśle ostatnio względnie ustabilizowało się (tab. 5 i 6). Trudno czynić prognozy na przyszłość, jednak można założyć, iż po okresie załamania rynku pracy pojawiają się tendencje do względnej stabilizacji zatrudnienia w województwie.

¹⁶ Por. *Strategia dla Polski*, Urząd Rady Ministrów, Warszawa 1994 oraz *Program polityki społeczno-gospodarczej na lata 1994–1997 (ze szczególnym uwzględnieniem roku 1994)*, CUP, Warszawa, styczeń 1994.

Tabela 5

Dynamika zatrudnienia według działów gospodarki w województwie łódzkim w latach 1990–1993
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993
Ogółem	87,4	86,6	99,1	91,6
w tym:				
przemysł	84,0	82,6	98,1	101,4
budownictwo	75,8	82,5	89,8	97,3
rolnictwo i leśnictwo	80,1	77,5	110,0	97,0
transport i łączność	86,8	84,8	104,7	96,0
handel	123,0	110,0	80,0	101,2
gospodarka komunalna	96,6	101,0	102,0	88,1
gospodarka mieszkaniowa	87,4	86,6	95,1	97,7
nauka i rozwój techniki	73,9	82,0	75,7	92,2
oświata i wychowanie	103,3	91,2	98,6	102,0
ochrona zdrowia i opieka społeczna	93,8	75,3	75,3	103,6
finanse i ubezpieczenia	150,8	108,1	111,5	91,2
pozostałe działy	254,0	95,2	116,6	101,0

Źródło: jak do tab. 2.

Tabela 6

Struktura zatrudnienia według działów gospodarki w województwie łódzkim w latach 1990–1993^a
(w %)

Wyszczególnienie	1989	1990	1991	1992	1993
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:					
przemysł	46,1	41,5	39,7	39,0	39,7
budownictwo	6,8	5,6	5,4	5,1	4,7
rolnictwo i leśnictwo	1,7	1,2	1,0	1,2	0,8
transport i łączność	4,9	4,9	4,8	5,1	4,9
handel	10,3	11,4	15,7	13,0	16,0
gospodarka komunalna	3,2	3,5	3,5	3,6	3,5
gospodarka mieszkaniowa	3,0	3,0	3,0	2,9	3,0
nauka i rozwój techniki	2,1	1,7	1,7	1,3	1,7
oświata i wychowanie	9,8	11,6	8,3	10,0	12,0
ochrona zdrowia i opieka społeczna	8,4	7,2	7,6	8,7	10,0
finanse i ubezpieczenia	1,1	2,0	2,5	2,8	2,5
pozostałe działy	2,1	9,4	6,8	7,3	1,2

^a Poza rolnictwem indywidualnym.

Źródło: jak do tab. 2.

Analizując gałęziową strukturę zatrudnienia w przemyśle województwa łódzkiego (tab. 7 i 8), można stwierdzić, iż największy udział w zatrudnieniu ogółem ma przemysł lekki – ok. 52%. Ważną rolę odgrywa również przemysł chemiczny, paliwowo-energetyczny i spożywczy. Natomiast nastąpił spadek udziału zatrudnienia w przemyśle elektromaszynowym, który zatrudniał w 1993 r. ok. 17% pracujących.

Tabela 7

Dynamika zatrudnienia w wybranych gałęziach przemysłu województwa łódzkiego w latach 1990–1993 (rok poprzedni = 100)

Gałęzie przemysłu	1990	1991	1992	1993
Przemysł ogółem	89,7	84,9	89,0	101,4
w tym:				
lekki	86,8	83,6	81,9	101,4
paliwowo-energetyczny	104,7	104,2	95,6	103,4
elektromaszynowy	89,9	83,6	81,9	94,0
chemiczny	91,6	91,2	94,3	100,9
spożywczy	107,5	79,5	117,5	105,1
pozostałe gałęzie	81,6	78,9	82,1	80,0

Źródło: jak do tab. 2.

Tabela 8

Struktura zatrudnienia według wybranych gałęzi przemysłu w województwie łódzkim w latach 1989–1993 (w %)

Gałęzie przemysłu	1989	1990	1991	1992	1993
Przemysł ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:					
lekki	56,1	54,6	54,0	52,4	52,4
paliwowo-energetyczny	3,7	4,4	5,4	5,6	5,9
elektromaszynowy	19,8	19,7	19,4	18,1	16,9
chemiczny	6,5	6,7	7,0	7,8	8,2
spożywczy	5,4	6,5	6,2	8,6	9,3
pozostałe gałęzie	11,3	11,8	13,8	13,1	13,2

Źródło: jak do tab. 2.

Ogólnie należy stwierdzić, iż w latach 1989–1993 miała miejsce zauważalna zmiana struktury zatrudnienia w łódzkiej gospodarce. Jest ona zgodna z celami procesu jej restrukturyzacji, a także w pewnej mierze z tendencją przystosowywania polskiej gospodarki do wymogów stawianych przez Unię

Europejską¹⁷. Z drugiej strony w wyniku tych zmian mamy do czynienia ze zjawiskiem długookresowego bezrobocia strukturalnego. Należałoby zatem wykorzystywać w większym stopniu aktywne sposoby walki z tym problemem, m. in. za pośrednictwem instytucji rynku pracy¹⁸. Poza tym również program restrukturyzacji ekonomicznej województwa ma wpływ na kształtowanie się sytuacji na lokalnym rynku pracy. Obok obniżenia się globalnego popytu na siłę roboczą, związanego ze spadkiem aktywności ekonomicznej, pewne znaczenie miał tu również tzw. szok realokacyjny. Jednakże w 1993 r. liczba pracujących w łódzkiej gospodarce zaczęła wzrastać. Pojawiły się pewne pozytywne objawy dostosowań do nowych warunków rynkowych.

4. ZMIANY W STRUKTURZE PRODUKCJI SPRZEDANEJ GOSPODARKI WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Ważnym wyznacznikiem przemian strukturalnych w gospodarce województwa łódzkiego jest również zmiana struktury produkcji sprzedanej poszczególnych działów i gałęzi gospodarki. Coraz większą rolę zaczynają odgrywać działy sektora usługowego. Jednakże należy podkreślić, iż województwo to opiera swą gospodarkę nadal w dużej mierze na tradycyjnych gałęziach przetwórczych przemysłu¹⁹. Ponad 1/3 wartości produkcji sprzedanej przemysłu i połowa zatrudnienia przypada na przemysł lekki, drugie miejsce zajmuje przemysł spożywczy, a trzecie elektromaszynowy, kolejne paliwo-wo-energetyczny oraz chemiczny (tab. 9 i 10). Te grupy gałęzi przemysłu określają funkcję krajową województwa, przy czym w latach 1989–1993 udział województwa łódzkiego w produkcji sprzedanej polskiego przemysłu spadł z 4,4% do 3%. Według wcześniej wymienionego programu „Łódzka Bawełna” opracowanego dla Agencji Rozwoju Przemysłu, szanse na przetrwanie na rynku ma 60% fabryk przemysłu lekkiego, 70% przemysłu chemicznego i 80% – spożywczego. Kondycja przemysłu elektromaszynowego, pomimo jego względnie dużego znaczenia, nie jest zadowalająca (ok. 50% przedsiębiorstw ma szanse „przeżycia”). Wiele firm w regionie łódzkim wymaga restrukturyzacji finansowej, zgodnie z *Ustawą o restrukturyzacji*

¹⁷ Zob. E. Kwiatkowski, W. Kasperkiewicz, J. Bauc, L. Kucharski, *Dostosowania strukturalne w Polsce, Biała Księga, Polska-Unia Europejska*, „Opracowania i Analizy”, Warszawa 1993, z. 43.

¹⁸ Por. H. Mortimer-Szymczak, M. Lisiecki, Z. Kaźmierczak, *Instytucje rynku pracy, Biała Księga, Polska-Unia Europejska*, „Opracowania i Analizy” Warszawa 1993, z. 33.

¹⁹ *Kronika miasta Łodzi*, Zarząd Miasta Łodzi, Łódź 1994, z. 1, s. 195.

finansowej przedsiębiorstw i banków, z dnia 3 lutego 1994 r.²⁰ Pojawia się także problem tzw. złych długów oraz działań oddłużeniowych.

Tabela 9

Struktura produkcji sprzedanej przemysłu województwa łódzkiego według gałęzi
w cenach stałych w latach 1990–1993

Gałęzie przemysłu	1990	1991	1992	1993
Przemysł ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:				
paliwowo-energetyczny	9,6	8,5	5,8	6,2
elektromaszynowy	16,3	15,7	14,3	13,7
chemiczny	9,9	11,8	12,0	12,4
mineralny	1,4	1,3	1,0	1,7
drzewno-papierniczy	2,5	2,4	2,6	2,4
lekki	40,5	38,0	41,5	39,2
spożywczy	17,0	19,3	20,6	20,6
pozostałe gałęzie	2,7	3,0	4,3	4,9

Źródło: jak do tab. 2.

Tabela 10

Dynamika produkcji sprzedanej przemysłu w cenach stałych w województwie łódzkim
w latach 1990–1993 (rok poprzedni = 100)

Gałęzie przemysłu	1990	1991	1992	1993
Przemysł ogółem	65,2	80,2	99,3	113,0
w tym:				
paliwowo-energetyczny	99,3	71,2	67,8	106,7
elektromaszynowy	67,2	77,0	90,8	112,4
chemiczny	62,9	95,7	101,7	111,6
mineralny	96,2	71,8	79,2	140,0
drzewno-papierniczy	86,7	76,5	107,4	116,5
lekki	55,7	75,2	108,5	108,5
spożywczy	76,4	91,1	106,4	121,3
pozostałe gałęzie	67,8	87,8	144,4	119,2

Źródło: jak do tab. 2.

W 1993 r. spośród 749 przedsiębiorstw w regionie ujemny wynik finansowy netto odnotowało 365, tj. 48,7 ogółu. Wśród 358 jednostek gospodarczych, które wykazały zysk, 64,2% to firmy sektora prywatnego.

²⁰ „Dziennik Ustaw” 1993, nr 18.

Należy przypuszczać, iż w porównaniu z 1992 r. jest to zbliżona sytuacja. Szczegółowe informacje zawiera tab. 11.

Tabela 11

Rentowność przedsiębiorstw według sektorów własnościowych w województwie łódzkim w 1993 r.

Wyszczególnienie	Łączna liczba przedsiębiorstw z wynikiem finansowym netto							
	ogółem	%	dodatnim (zysk)	%	ujemnym (strata)	%	zerowym	%
Ogółem	749	100,0	358	100,0	365	100,0	26	100,0
sektor publiczny	303	40,5	129	37,2	174	47,7	1	3,8
sektor prywatny	446	59,5	290	62,8	191	52,3	25	96,2
w tym:								
przemysł	299	100,0	148	49,5	151	100,0	—	—
sektor publiczny	147	49,2	59	39,9	88	58,3	—	—
sektor prywatny	152	50,8	89	60,1	63	41,7	—	—

Źródło jak do tab. 2.

Przedsiębiorstwa prywatne odnotowały lepszy wynik finansowy częściowo ze względu na niższe obciążenia finansowe niż w sektorze publicznym. Z drugiej strony przedsiębiorstwa sektora publicznego mają nie wykorzystane moce produkcyjne (ok. 50%) oraz wysoki stopień dekapitalizacji środków trwałych (w 1992 r. – 47,5%, w tym maszyn i urządzeń 73,8%)²¹.

Można zauważyć, iż w tej sytuacji niezbędne są przekształcenia organizacyjno-majątkowe (dywizjonalizacja) w szeregu przedsiębiorstwach sektora publicznego (szczególnie przemysłu lekkiego). Te działania obok przyspieszenia procedur uwłaszczeniowych oraz prób stworzenia agencji „mienia nie chcianego” mogą mieć istotny wpływ na polepszenie kondycji ekonomicznej tych przedsiębiorstw.

Jednakże należałoby stwierdzić, iż powstaje dużo nowych małych i średnich firm prywatnych. Proponuje się tworzenie strefy przedsiębiorczości, parków technologicznych, ma miejsce zagospodarowywanie „mienia nie chcianego” (zbędnego majątku przedsiębiorstw państwowych). Ponadto w 1993 r. uruchomiono projekt pomocowy EWG – „Struder” (w ramach programu „Phare”) dla regionu łódzkiego, jako jednego z obszarów szczególnie zagrożonego bezrobociem (obok wałbrzyskiego, rzeszowskiego, suwalskiego, olsztyńskiego). Fundusz ten (16 mln ECU do 31 XII 1995 r.) ma za zadanie wspierać finansowo i organizacyjnie określone średnie i małe firmy, głównie produkcyjne i usługowe, które promują rozwój nowych technologii oraz są konkurencyjne na rynku krajowym i międzynarodowym.

²¹ *Rocznik statystyczny województwa łódzkiego 1993*, WUS, Łódź 1993, s. 178.

Generalnie można odnotować pewne zmiany w produkcji sprzedanej gospodarki łódzkiej. Jak już wspomniano, są one związane z procesem jej restrukturyzacji. Prowadzą do wzrostu znaczenia gałęzi i branż bardziej nowoczesnych w stosunku do dziedzin tradycyjnych. Proces ten jest jednak skomplikowany i trudno byłoby prognozować zachowania się łódzkiej gospodarki w przyszłości.

5. PODSUMOWANIE

Proces restrukturyzacji gospodarki województwa łódzkiego jest sprawą otwartą. Ze względu na jego złożoność i wielowątkowość w opracowaniu zaprezentowane zostały jedynie niektóre uwarunkowania, zasady i główne kierunki zmian strukturalnych. Należy zaznaczyć, iż dla prawidłowego rozwoju województwa muszą być stworzone warunki kształtowania polityki strukturalnej i regionalnej w powiązaniu z polityką makroekonomiczną, przez stosowne lokalne instytucje. Wydaje się, iż dotychczas mimo pewnych pozytywnych symptomów wzrostu gospodarczego, odczuwa się brak powołanych do koordynacji tego procesu skutecznie działających instytucji, które byłyby wyposażone w potrzebne instrumenty i narzędzia systemowe. Jest to zatem proces długoterminowy. Z tych też powodów należałoby podkreślić, iż omawiane zagadnienia wymagają rozwinięcia w dalszych pracach badawczych z tego zakresu.

Mirosław Zajdel

STRUCTURAL TRANSFORMATIONS IN ECONOMY OF ŁÓDŹ ADMINISTRATIVE PROVINCE (1989-1993)

The transition from a centrally planned to a market economy produces many changes of both local and national character. In the present systemic transformations in Poland, the role of the Łódź Administrative Province undergoes an evolution. It calls for structural changes in the economy aimed to increasing its effectiveness and adapting it to new market conditions.

This article presents structural transformations in the economy of the Łódź Province, as well as concepts of restructuring it. The author points at the main factors of transformations and analyzes changes in the sectorial-branch structure (employment and sales) and in the ownership structure. The main characteristics of these transformations include a relatively stabilized position held by industry within this region and a growing role of services. An interesting phenomenon is also a rapid growth of employment in the private sector. It should be noted here that the process of structural transformations is by its very nature a long-term phenomenon and at the present time it is in its continuation phase.